

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.4.38>

ODSETKI ROCZNE I STRATY INFLACYJNE JAKO SZCZEGÓLNE FORMY ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNOPRAWNEJ ZA NARUSZENIE ZOBOWIĄZANIA PIENIĘŻNEGO

Serhii Cherkashyn

aspirant Katedry Prawa Cywilnego nr 1

Narodowego Uniwersytetu Prawniczego imienia Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-3549-4405

e-mail: 19Raven94@gmail.com

Adnotacja. Artykuł poświęcono badaniu problemu określania natury prawnej odsetek strat rocznych i inflacyjnych jako form odpowiedzialności cywilnoprawnej za naruszenie zobowiązania pieniężnego. Kluczowe cechy odsetek rocznych i strat inflacyjnych wynikają ze specjalnego statusu pieniądza i zobowiązań pieniężnych w prawie cywilnym. Dlatego analiza i badanie pieniędzy jest niezbędnym elementem tego badania. Zwrócono uwagę zarówno na klasyczne prace naukowców, jak i na współczesne poglądy na temat problemu artykułu. W procesie analizy i porównywania wszystkich form odpowiedzialności cywilnoprawnej wydano kluczowe cechy odsetek rocznych i strat inflacyjnych, które pozwalają mówić o odrębnym, niezależnym charakterze tych sankcji. Na podstawie pewnych cech możliwe jest rozróżnienie wszystkich form odpowiedzialności cywilnoprawnej.

Słowa kluczowe: odsetki roczne, straty inflacyjne, inflacja, zobowiązanie pieniężne, odpowiedzialność cywilna, forma odpowiedzialności cywilnoprawnej.

ANNUAL INTEREST RATES AND INFLATION LOSSES AS SPECIAL FORMS OF CIVIL LIABILITY FOR BREACH OF MONETARY OBLIGATION

Serhii Cherkashyn

Postgraduate Student at the Department of Civil Law № 1

Yaroslav Mudryi National Law University (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-3549-4405

e-mail: 19Raven94@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the study the problem of interest on annual and inflationary losses as a form of liability for breach of monetary obligation. The key features of interest on annual and inflationary costs stem from the special status of money and monetary obligations in civil law. That's why researching money is vital for this article. Attention is paid to both the classical works of scientists and modern views on the problem of civil liability in monetary obligation. In the process of analysis and comparison of all forms of civil liability, the peculiarities of the percentages of annual and inflationary losses were established, which allow us to speak about the independent nature of these sanctions. On the basis of certain features, it is possible to distinguish all forms of civil liability.

Key words: annual interest rates, inflation losses, inflation, monetary obligation, civil liability, form of civil liability.

ПРОЦЕНТИ РІЧНИХ ТА ІНФЛЯЦІЙНІ ВТРАТИ ЯК ОСОБЛИВІ ФОРМИ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ГРОШОВОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Сергій Черкашин

аспірант кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-3549-4405

e-mail: 19Raven94@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми визначення правової природи процентів річних та інфляційних втрат як форм цивільно-правової відповідальності за порушення грошового зобов'язання. Ключові особливості процентів річних та інфляційних витрат випливають із особливого статусу грошей та грошових зобов'язань у цивільному праві. Саме тому аналіз та дослідження грошей є обов'язковим елементом цього дослідження. Увагу приділено як класичним працям учених, так і сучасним поглядам на проблему статті. У процесі аналізу та зіставлення усіх форм цивільно-правової відповідальності було виведено ключові особливості процентів річних та інфляційних втрат, які дозволяють говорити про окремий, самостійний характер цих санкцій. На підставі визначених особливостей можливе розмежування всіх форм цивільно-правової відповідальності.

Ключові слова: проценти річних, інфляційні втрати, інфляція, грошове зобов'язання, цивільна відповідальність, форма цивільно-правової відповідальності.

Вступ. Загальносвітовою практикою є встановлення в законі санкції за прострочення грошового зобов'язання. Не став винятком і ЦК України, який встановив, що за прострочення виконання грошового зобов'язання боржник зобов'язаний сплатити борг з урахуванням індексу інфляції та процентів річних.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити правову природу процентів річних та інфляційних втрат як форм цивільно-правової відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

Стан дослідження. Тема відповідальності за порушення грошового зобов'язання досліджувалася такими вченими, як: В.В. Джуль (Джуль, 200: 183–187), О.П. Печений (Печений, 2002: 11), Л.В. Тарасенко (Тарасенко, 2006), О.І. Шаповалова (Шаповалова, 2005) та інші. Незважаючи на увагу до теми як з боку класиків цивільного права (Суханов, 2000, Лунц, 1999: 27–144; Лавров, 2001, Подцерковний, 2006), так і сучасних авторів, у літературі та законодавстві так і не сталося усталеного розуміння правової природи процентів річних та інфляційних втрат та їх співвідношення з іншими формами цивільно-правової відповідальності.

Результати дослідження. В юридичній літературі та судовій практиці не вироблено єдиної позиції щодо правової природи цих санкцій. Проценти річних та інфляційні втрати співіснують поряд, однак особливості їх правової природи потрібно досліджувати окремо.

Станом натепер існують такі погляди на правову природу інфляційних втрат, як: 1) збитки; 2) упущена вигода та 3) самостійна форма цивільно-правової відповідальності. Відсутність консолідованої позиції є результатом неоднакового розуміння дослідниками природи грошей у цивільному праві, впливу інфляційних процесів на грошові відносини та особливості виконання грошових зобов'язань. Саме тому необхідно встановити першоджерело інфляційних процесів та визначити момент, коли вони стають фактором, який потребує законодавчого регулювання.

Ключовим елементом у дослідженні питання інфляційних втрат є встановлення вартості грошей та механізму їх знецінення. З точки зору сучасної економічної науки гроші перебувають у перманентному русі, а їх корисні властивості випливають із їх здатності бути всезагальним еквівалентом (Кейнс, 1978: 302). Тим самим гроші, що начебто і не мають власної вартості, водночас є мірилом вартості всіх інших речей, які перебувають у цивільному обороті. Проблема вартості грошей є однією з центральних в економічній теорії та цього дослідження, оскільки процес інфляції означає зменшення цінності кожного грошового знаку. Для цілей цього дослідження історію ціноутворення грошей можна умовно поділити на три етапи: 1) гроші із дорогоцінних металів; 2) гроші, підкріплені золотим запасом національного банку держави; 3) гроші без металевго підкріплення.

На першому етапі вартість грошей зумовлювалася масою дорогоцінного металу, з якого зроблену монету, та його вартості, а потім із права монарха визначати своєю суверенною волею вартість грошової одиниці держави (Фох, 2014: 144–174). На цьому етапі існує та є безперечним правилом «принцип номіналізму», який означає неможливість збільшення грошового боргу, окрім договірних процентів за позикою. Обґрунтування цього принципу стоїть на тому, що золота монета, наприклад фунт стерлінга, не втрачає своїх корисних властивостей із часом, а тому кредитор завжди отримує те, що він передав боржнику за грошовим зобов'язанням. Предметом такого зобов'язання є саме кількість золотих або срібних монет, а не маси дорогоцінних металів або певний об'єм купівельної спроможності.

На другому етапі гроші стали являти собою цінні папери на пред'явника (Новоселова, 1997: 15). На межі ХІХ та ХХ століття в більшості країн паперові гроші були підкріплені дорогоцінними металами (золотом, сріблом), які будь-який громадянин міг отримати в обмін на паперові гроші. Іншими словами, у кожного держателя грошових знаків було право на пред'явлення вимоги до національного банку. Тим не менш після того, як паперові гроші більше не обмінюються на метали, таке їх бачення втратило актуальність.

Слід зазначити одну важливу деталь: поряд із грошовими знаками із дорогоцінних металів завжди були присутні й монети із недорогоцінних металів. Іншими словами, держава обмежена своїм золотим фондом лише у карбуванні золотих монет, а кількість простих монет необмежена, оскільки кількість міді, латуні та заліза, порівняно із золотом та сріблом, є надвеликою. Однак необмеженість у випуску простих монет не створює відчутної інфляції, оскільки всі ціни орієнтувалися на золоту монету найбільшого гатунку. Тобто державі необхідно підтримувати у постійному русі певну масу дорогоцінних металів, щоб не було змін у купівельній спроможності еталонної монети. При цьому стабільність купівельної сили дорогоцінних монет ґрунтується на тому, що держава «зсередини» не може дешево та швидко значно збільшити кількість золотих монет.

Третій етап буття грошових знаків почався приблизно після Першої світової війни. Він триває й досі. Цей етап характеризується тим, що національні валюти світу не мають металевго підкріплення або іншого об'єктивного запобіжника тиражу банкнот. Іншими словами, кількість грошових знаків будь-якого номіналу може бути будь-якою, практично необмеженою. Характерним є те, що зі збільшенням кількості банкнот пропорційно зменшується цінність або вартість кожного окремого грошового знаку.

Саме з втратою грошовими знаками металевго підкріплення пов'язане виникнення такого поняття, як «інфляція». Інфляція є комплексним феноменом, включає у себе низку аспектів, які походять від фінансової політики уряду певної держави та тягнуть за собою економічні наслідки для приватних інтересів фізичних та юридичних осіб. Якщо змістовно сформулювати сутність інфляції, то це – ситуація, коли кількість грошей в обігу певної держави більша, ніж об'єктивні економічні показники. Саме тому відсутність об'єктивного обмеження у тиражуванні банкнот завжди буде породжувати інфляцію, яка потребує законодавчого врахування та врегулювання у сфері грошових зобов'язань.

Отже, сила впливу інфляційного процесу зростає пропорційно збільшенню в обігу кількості грошових знаків, які не мають металевого забезпечення. У період, коли грошові знаки були із дорогоцінних металів або підкріплювалися ними вплив інфляції на грошові відносини був дуже низьким, оскільки кількість еталонних золотих монет була фіксованою.

Визначившись із походженням інфляції, необхідно визначити правову природу стягнення грошового боргу із врахуванням індексу інфляції як санкції за порушення грошового зобов'язання за чинним законодавством України.

Віднесення інфляційних втрат до санкцій за порушення грошового зобов'язання дискутується у судовій практиці (Печений, 2017). Так, із прийняттям чинного ЦК України панівною була позиція, що інфляційні втрати входять до складу грошового зобов'язання і, на відміну від пені, не є санкцією за порушення грошового зобов'язання (Ухвала № 6-61027св10). Починаючи із 2011 року ВСУ підтримував позицію, що виходячи з положень ч. 2 ст. 625 ЦК України наслідки прострочення боржником грошового зобов'язання у вигляді інфляційного нарахування на суму боргу не є санкцією, а виступає способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних витрат кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів, а тому ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника та незалежно від сплати ним неустойки (пені) за порушення виконання зобов'язання (Постанова № 3-65гс11). Про тривале обстоювання цієї правової позиції Верховним Судом свідчить зміст постанови ВСУ від 13.01.16 р. у справі № 6-3019цс15 (Постанова № 6-3019цс15).

Важливо наголосити, що використання законодавцем у словосполученні «інфляційні втрати» слова «втрати» не може бути розтлумачене через зміст таких термінів, як «школа», «збитки» чи «упущена вигода». У разі знецінення національної валюти довести належним чином розмір фактичних втрат неможливо. Тверда сума, яка була б визначена законом, не буде відповідати сутності індексації, а буде звичайною санкцією, яка стягується за певне порушення. Розрахунок інфляційних втрат завдяки офіційному індексу інфляції буде відповідати меті відновлення інтересу кредитора у грошовому зобов'язанні, однак деякі дослідники вважають таку форму відповідальності малоефективною (Бежевець, 2003: 51).

На нашу думку, ч. 2 ст. 625 ЦК України спрямована на встановлення відповідальності боржника у грошовому зобов'язанні, а не на «перерозподіл негативних наслідків від інфляційних процесів або відшкодування реальних або імовірних збитків» (Васильєв, 1975: 10; Тарасенко, 2005). Розглянемо це на прикладі: хай боржник прострочив виконання грошового зобов'язання на два тижні, а значить він зобов'язаний сплатити борг з урахуванням індексу інфляції за вказаний період. Чи можна говорити, що кредитор зазнав негативного впливу інфляції за два тижні прострочення? Звісно ні, якщо в країні не стався сплеск гіперінфляції. У нормальних умовах вплив інфляційних процесів стає суттєвим для особи після сплину значних відрізків часу: року, двох та більше. Якщо грошове зобов'язання тривало значний проміжок часу, наприклад, два роки, то кредитор відчуває вплив інфляційних процесів, проте не через правопорушення з боку боржника, а через невідворотність знецінення грошового знаку за весь період існування грошового зобов'язання. Цей приклад наочно демонструє, що мета ч. 2 ст. 625 ЦК України полягає в тому, щоб встановити відповідальність боржника за будь-яке прострочення виконання грошового зобов'язання. Якщо б законодавець мав на увазі компенсацію реальних збитків від інфляції, то передбачив стягнення додаткових сум за простроченням грошовим зобов'язанням за умови доведення реальних збитків від знецінення національної валюти.

На нашу думку, індексація грошового боргу являє собою особливу форму цивільно-правової відповідальності, відмінну від відшкодування реальних збитків або упущеної вигоди.

Якщо проаналізувати особливості правової природи інфляційних втрат, то побачимо суттєві відмінності від загальних форм (стягнення збитків та моральної шкоди) і спеціальних форм цивільно-правової відповідальності (стягнення неустойки та втрата завдатку).

По-перше, відмінними є підстави реалізації цих форм цивільно-правової відповідальності. Якщо реалізація загальних форм цивільно-правової відповідальності (стягнення збитків, моральної шкоди) вимагає наявності повного складу цивільного правопорушення, тобто чотири підстави (порушення, шкідливі наслідки, причинний зв'язок між наслідками та порушенням і вина порушника). Для реалізації спеціальних форм необхідні такі підстави, як порушення договору та вина порушника, а для стягнення інфляційних втрат необхідним і достатнім є лише факт порушення грошового зобов'язання.

По-друге, відмінним є порядок нарахування розміру грошових сум для цих форм цивільно-правової відповідальності. Так, для розрахунку суми інфляційних втрат застосовується особливий метод – поденна індексація грошового боргу, тобто зіставлення періоду прострочення та поденного вираховування залежно від затвердженого урядом держави показника інфляції. У разі відшкодування збитків необхідним є документальне підтвердження кредитором понесених витрат, а у разі відшкодування моральної шкоди має значення ступінь завданих потерпілому душевних страждань. Розмір же грошових сум, що підлягають стягненню з порушника у разі реалізації спеціальних форм цивільно-правової відповідальності, а саме стягнення неустойки та втрати завдатку або його повернення в подвійному розмірі, сторонам відомі наперед. Їх розмір встановлений у договорі.

По-третє, відмінними є правовідносини, у разі порушення яких можуть застосовуватися ці форми цивільно-правової відповідальності. Так, стягнення інфляційних втрат передбачене виключно на випадок порушення грошових зобов'язань, як договірних, так і недоговірних. Своєю чергою стягнення неустойки, втрата завдатку чи повернення подвійного розміру застосовуються у разі порушення виключно договірних

зобов'язань, у тому числі грошових. Такі ж форми цивільно-правової відповідальності, як відшкодування збитків та моральної шкоди, мають місце у всіх випадках, коли така шкода була завдана особі, незалежно від характеру та/або наявності договірних відносин між потерпілим та порушником, тобто у разі порушення абсолютних майнових та немайнових прав особи.

Як видається, наведені особливості дозволяють зробити висновок про інфляційні втрати як особливу форму цивільно-правової відповідальності, що передбачена законом за порушення будь-якого грошового зобов'язання. Вважаємо інфляційні втрати самостійною формою цивільно-правової відповідальності, відмінною від загальних та/або спеціальних її форм.

Щодо процентів річних у науковій літературі немає єдності точок зору як стосовно їх правової природи, так і співвідношення процентів з неустойкою та збитками (Вітрянський, 2010: 24–25; Печений, 2017; Тарасенко, 2006). Процент річних мали б виконувати роль правового режиму, який би спонукав несправного боржника за грошовим зобов'язанням до найшвидшого виконання свого обов'язку із внесення платежів (Крашенинніков, 2012: 123–128). Однак через свій фіксований розмір, який може бути значно меншим, ніж процент, передбачений у договорі, виконує роль додаткової санкції, яка несуттєво збільшує грошовий борг порушника.

Протягом тривалого часу змінювалася позиція науковців до процентів річних та їх правової природи. Так, у юридичній літературі позиції про правову природу процентів можна поділити на три найбільш великі групи. Перша група авторів розглядає проценти як плату за користування чужими грошима (Миргородський, 1999: 43–45; Печений, 2002: 11; Хохлов, 1990: 38–48). Прихильниками цієї позиції є Л.А. Лунц (Лунц, 1999: 27–144), І.Б. Новицький, М.И. Брагинський, Н.Г. Вилкова, М.Г. Розенберг. Друга група дослідників вважають проценти неустойкою за порушення грошових зобов'язань (Легка, 2004; Попов, 2003: 54–58; Тарасенко, 2006; Хаскельберг, 2004). Третя група дослідників розглядають проценти річних самостійною формою цивільно-правової відповідальності (Васильєв, 2017: 47–49; Вітрянський, 1997: 54–74; Новоселова, 2000; Печений, 2005: 53–56; Хохлов, 2000; Шаповалова, 2004: 217–220).

Головна теза, на якій будується погляд дослідників на проценти річних як на плату за користування чужими грошима, ґрунтується на тому, що внаслідок неправомірного утримання грошових коштів, ухилення від їх повернення, безпідставного набуття чи збереження у боржника виникає обов'язок зі сплати за користування чужими грошовими коштами, незалежно від результатів використання капіталу. Наприклад, А.Г. Карапетов провів аналогію, що проценти річних є продовженням загального положення про відплатність позики (Карапетов, 2008: 17–69).

Умовою стягнення процентів річних із безпідставно одержаних чи збережених грошей є право вимоги потерпілого на ці кошти та продовження притримування грошових коштів набувачем у разі, якщо він знає або може знати про володіння цими грошовими коштами без достатньої правової підстави (Шаповалова, 2004: 217–220).

В.І. Труба вважає, що «у всіх випадках, коли боржник за грошовим зобов'язанням (наприклад, покупець за договором купівлі-продажу) не виконав його у належний строк, він розглядається як набувач, який зберігає (утримує) чуже майно без правових підстав, а тому, крім обов'язку повернути суму боргу, зобов'язаний ще виплатити проценти за її використання» (Труба, 2005: 951). На нашу думку, дослідник неправильно тлумачить як саму природу процентів річних, так і призначення статті 536 ЦК України. Вважаємо, що немає жодної потреби об'єднувати статті 536 та 1214 ЦК України замість використання ст. 625 ЦК України. У цьому випадку правильно вважати, що покупець за договором купівлі-продажу, який не вніс платіж у належний строк, повинен розглядатися як порушник договірної зобов'язання, а не як набувач у позадоговірному зобов'язанні, який утримує чуже майно без достатніх правових підстав.

Вважаємо, що розглядати правові наслідки порушення договірної зобов'язання у вигляді сплати процентів річних як позадоговірне зобов'язання набувача у разі безпідставного збагачення неправильно.

Взагалі термін «чужі грошові кошти» не зовсім підходить до його застосування у договірних відносинах у зв'язку з порушенням договору. У ЦК України використовується слово «чужий» лише для регулювання деліктних відносин. На думку коментаторів ЦК України 2003 р. (Науково-практичний коментар ЦК України за редакцією А.Г. Яреми), у разі застосування законодавцем терміна «чужі кошти» стосовно неповернутих позичальником своєчасно грошей має місце значна частка умовності, оскільки передані одним суб'єктом другому (незалежно від підстави) грошові кошти готівкою з моменту передавання переходять до одержувача на праві власності (ст. 334 ЦК України) і не можуть вважатися чужими (Ярема, 2004: 216). У такому саме сенсі вживається цей термін і у ст. 536 ЦК України, хоча користуватися грошима не можна, ними можна тільки розпоряджатися; користування чужими речами є правопорушенням, окрім випадків майнового найму, сервітуту тощо, проте гроші не можуть бути предметом цих зобов'язань; проценти стягуються незалежно від факту користування – досить лише факту володіння (Шаповалова, 2001: 88–91).

Отже, розуміння процентів річних як плати за користування чужими коштами не відповідає сучасному розумінню грошових відносин. Основна мета ч. 2 ст. 625 ЦК України – встановити відповідальність за факт порушення грошового зобов'язання у вигляді прострочення. Законодавець у цій статті не пов'язує виникнення санкції з такими діями боржника, як користування, не вказує на отримання ним вигоди від порушення грошового зобов'язання тощо. Законодавець взагалі не використовує слово «користування» у нормах, які присвячені відповідальності за порушення грошового зобов'язання, а тому правильним бачиться розуміння санкції за правопорушення.

У сучасній науковій літературі широко висвітлюється позиція про розуміння процентів річних як самостійної форми цивільно-правової відповідальності, яка відрізняється від неустойки та збитків, оскільки функціонує так само, як і інші форми цивільно-правової відповідальності. Звісно, з цим важко не погодитися, оскільки проценти річних та інфляційні втрати є майновим обтяженням для боржника, позаяк передбачають збільшення його обов'язку перед кредитором. На момент виникнення і до закінчення строку виконання грошового зобов'язання цього додаткового обов'язку не існувало. Так, В.В. Вітрянський стверджує, що поряд з неустойкою та збитками «існують засоби майнового впливу, які завдяки притаманним їм властивостям можуть бути виділені в окрему групу нетипових заходів цивільної відповідальності» (Вітрянський, 1996: 75). До таких санкцій дослідник відносить проценти річних та інфляційні втрати, які повинні мати компенсаційний характер, однак виконують роль покарання боржника у грошовому зобов'язанні. Своєю чергою класики цивілістики М.Г. Розенберг та Б.М. Гонгало піддавали критиці таку позицію та наполягали на тому, що проценти річних не відрізняються від сплати неустойки за порушення грошового зобов'язання (Гонгало, 2002: 59; Розенберг, 1998: 332). На нашу думку, не можна ототожнювати проценти річних із неустойкою, оскільки особливості процентів річних є суттєвими.

Так само, як і для застосування інфляційних втрат як санкції за порушення зобов'язання, необхідною та достатньою підставою для стягнення процентів річних є лише порушення грошового зобов'язання. З аналізу положень ст. 625 ЦК України витікає, що законодавець не вимагає такої підстави для реалізації процентів річних, як вина правопорушника. Як видається, така винятковість із правила випливає із особливості грошових зобов'язань як таких. Так, законодавець окремо наголосив, що відповідальність за невиконання грошових зобов'язань настає навіть у випадках неможливості його виконання.

Отже, обов'язок зі сплати грошового боргу з урахуванням процентів річних та інфляційних втрат виникає тільки на такій підставі, як порушення грошового зобов'язання. Проценти річних та інфляційні втрати є окремими формами відповідальності, які застосовуються у разі порушення грошових зобов'язань, і тільки за таке порушення, як прострочення виконання грошового зобов'язання.

Висновки. Отож, усі форми цивільно-правової відповідальності можна поділити на загальні, спеціальні та особливі. Особливими формами цивільно-правової відповідальності, що застосовуються у разі порушення грошових зобов'язань, виступають сплата процентів річних та інфляційних втрат.

Список використаних джерел:

1. Fox D. Case Study: The Case of Mixt Monies. *The Cambridge Law Journal*. 2014. Vol. 70, No. 1, pp. 144–174. URL: <https://ssrn.com/abstract=2539518>.
2. Бежевец О. Кошти, отримані від інфляції. *Податковий облік. Юридичний журнал*. 2003. № 8. С. 51.
3. Васильев Е.А. Исполнение денежных обязательств в условиях обесценения валюты (по праву Англии и США) : автореферат дис. канд. юрид. наук. Москва, 1975. 22 с.
4. Васильева А.М. Правовая природа процентов за пользование чужими денежными средствами. *Марийский юридический вестник*. № 2(21). 2017. С. 47–49.
5. Витрянский В.В. Некоторые основные положения концепции развития гражданского законодательства Российской Федерации об обязательствах. *Журнал российского права*. 2010. № 1. С. 24–25.
6. Витрянский В.В. Проблемы арбитражно-судебной защиты гражданских прав участников имущественного оборота : дис. д-ра юрид. наук. Москва, 1996. 420 с.
7. Витрянский В.В. Проценты по денежному обязательству как форма ответственности. *Хозяйство и право*. 1997. № 8. С. 54–74.
8. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств. Москва, 2002. 222 с.
9. Гражданское право : учебник. В 2 т. Том 2. Москва : Издательство БЕК, 2000. 522 с.
10. Джунь В.В. Принцип номіналізму у грошових зобов'язаннях. Валютне застереження. *Юрінком Інтер*. 2002. С. 183–187.
11. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанова № 3-65гс11 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17316909>.
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. Ухвала Верховного Суду України № 6-61027св10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15090134>.
13. Єдиний державний реєстр судових рішень. Постанова Верховного Суду України № 6-3019цс15. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55159945>.
14. Карапетов А.Г. Оптимизация правового режима процентов годовых: в поисках справедливости и экономической эффективности. *Вестник гражданского права*. 2008. Т. 8. № 4. С. 17–69.
15. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва, 1978. 352 с.
16. Крашенинников М.П. Проблема соотношения неустойки как гражданско-правовой ответственности и процентов годовых. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. № 85. 2012. С. 123–128.
17. Лавров Д.Г. Денежные обязательства в российском гражданском праве. Санкт-Петербург : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. 250 с.
18. Легка И. Спорное положение о «трех процентах». *Юридическая практика*. 21 сентября 2004 г. № 38. С. 14.
19. Лунц Л.А. Деньги и денежные обязательства. Юридические исследования. Москва : Статут, 1999. 350 с.
20. Миргородский Д. Пусть встревожит должника статья 214 ГК (в новой редакции). *Бизнес. Бухгалтерия*. 1999. № 49. С. 43–45.
21. Новоселова Л.А. Проблемы гражданско-правового регулирования расчетных отношений : автореферат. дис. ... докт. юрид. наук. Москва, 1997. 22 с.

22. Новоселова Л.А. Проценты по денежным обязательствам. Москва : Статут, 2000. 176 с.
23. Печений О.П. Деякі аспекти відповідальності за порушення грошових зобов'язань. *Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора* : сб. науч. тр. Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2005. С. 567–570.
24. Печений О.П. Проблеми відповідальності за порушення грошових зобов'язань. *Підприємство, господарство і право*. 2005. № 3. С. 53–56.
25. Печений О.П. Проблемні питання відповідальності за порушення грошових зобов'язань. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2017. № 1/2.
26. Печений О.П. Прострочення виконання договірних зобов'язань : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.
27. Подцерковний О.П. Грошові зобов'язання учасників господарських відносин : дис. ... доктора юрид. наук. Одеса, 2006. 527 с.
28. Попов Ю. Правова природа так званих «процентів річних». *Юридичний журнал*. 2002. № 3. С. 54–58.
29. Розенберг М.Г. Правовая природа процентов годовых по денежным обязательствам. *Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика* : сборник памяти С.А. Хохлова. Москва, 1998. С. 332.
30. Тарасенко Л.В. Правова природа сплати боргу з урахуванням індексу інфляції. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*, 2005, Вип. 29. С. 426–432.
31. Тарасенко Л.В. Цивільно-правова відповідальність за порушення грошових зобов'язань : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 211 с.
32. Труба В.І. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України у 2 т. / за відповід. ред. О.В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2005. Т. II. 1088 с.
33. Хаскельберг Б.Л. Индивидуальное и родовое в гражданском праве. Москва : Статут, 2004. 236 с.
34. Хохлов В.А. Ответственность по обязательствам (колхоз, совхоз, арендатор). Москва, 1990. 223 с. С. 38–48.
35. Хохлов В. Ответственность за пользование чужими денежными средствами. Москва : Статут, 2000. 176 с.
36. Шаповалова О.І. Набуття чи збереження грошей без достатньої правової підстави. *Вісник господарського судочинства*. Київ, 2001. С. 88–91.
37. Шаповалова О.І. Проценти у грошових зобов'язаннях (цивілістичні аспекти) : автореф. дис. ... канд. юрид. Одеса, 2005. 20 с.
38. Шаповалова О.І. Юридичні умови застосування неустойки, процентів як мір цивільно-правової відповідальності. *Вісник господарського судочинства*. 2004. № 3. С. 217–220.
39. Ярема А.Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема та ін. Київ : А.С.К., 2004. Т. 2. 864 с.

References:

1. Bezhevets, O. (2003). Koshty, otrymani vid inflitsii. Podatkovi oblik [Funds received from inflation. Tax accounting.] *Yurydychnyi zhurnal*. No. 8. P. 51 [in Ukrainian].
2. Dzhun, V.V. (2002). Prynysp nominalizmu u hroshovykh zoboviazanniakh. Valiutne zasterezhennia [The principle of nominalism in monetary obligations. Currency reservation]. *Yurinkom Inter*. Kyiv, P. 183–187 [in Ukrainian].
3. Fox, D. (2014). Case Study: The Case of Mixt Monies. *The Cambridge Law Journal*. Vol. 70, No. 1, pp. 144–174. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=2539518> [in English].
4. Gongalo, B.M. (2002). Uchenie ob obespechenii obiazatelstv [The doctrine of securing obligations]. Moskva, 222 p. [in Russian].
5. Grazhdanskoe pravo: uchebnik [Civil law: textbook] (2000). Vol 2. Moskva, 522 p. [in Russian].
6. Iarema, A., Karaban, V., Kryvenko, V., Rotan, V. (2004). Naukovo-praktychnyi komentar do tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy [Scientific and practical commentary on the civil legislation of Ukraine]: v 4 t. Kyiv, Vol. 2. 864 p. [in Ukrainian].
7. Karapetov, A.G. (2008). Optimizatsiia pravovogo rezhima protcentov godovykh: v poiskakh spravedlivosti i ekonomicheskoi effektivnosti [Optimization of the legal regime of interest per annum: in search of equity and economic efficiency]. *Vestnik grazhdanskogo prava*. Vol. 8. No. 4. Pp. 17–69 [in Russian].
8. Keins, J.M. (1978). Obshchaia teoriia zaniatosti, protcenta i deneg [General theory of employment, interest and money]. Moskva, 352 p. [in Russian].
9. Khaskelberg, B.L. (2004). Individualnoe i rodovoe v grazhdanskom prave [Individual and generic in civil law]. Moskva, 236 p. [in Russian].
10. Khokhlov, V. (2000). Otvetstvennost za polzovanie chuzhimi denezhnymi sredstvami [Responsibility for the use of other people's funds]. Moskva, 176 p. [in Russian].
11. Khokhlov, V.A. (1990). Otvetstvennost po obiazatelstvam (kolkhoz, sovkhoz, arendator) [Responsibility for obligations (collective farm, state farm, tenant)]. Moskva, 223 p. [in Russian].
12. Krashennnikov, M.P. (2012). Problema sootnosheniia neustoiki kak grazhdansko-pravovoi otvetstvennosti i protcentov godovykh [The problem of the ratio of penalties as civil liability and interest per annum]. *Vestnik Saratovskoi gosudarstvennoi iuridicheskoi akademii*. No. 85. P. 123–128.
13. Lavrov, D.G. (2001). Denezhnye obiazatelstva v rossiiskom grazhdanskom prave [Monetary obligations in Russian civil law]. St. Petersburg, 250 p. [in Russian].
14. Legka, I. (2004). Spornoe polozenie o "trekh protcentakh" [Controversial provision on "three percent"]. *Iuridicheskaiia praktika*. No. 38. P. 14 [in Russian].

15. Luntc, L.A. (1999). Dengi i denezhnye obiazatelstva. Iuridicheskoe issledovanie [Money and money obligations. Legal research]. Moskva, 350 p. [in Russian].
16. Mirgorodskii, D. (1999). Pust vstrevozhit dolzhnika statia 214 GK (v novoi redaktsii) [Let the debtor be alarmed by Article 214 of the Civil Code (in a new edition)]. *Biznes. Bukhgalterii*. No. 49. P. 43–45 [in Russian].
17. Novoselova, L.A. (1997). Problemy grazhdansko-pravovogo regulirovaniia raschetnykh otnoshenii [Problems of civil regulation of settlement relations]. Avtoreferat. dis ... dokt iurid. nauk. Moskva, 22 p. [in Russian].
18. Novoselova, L.A. (2000). Protcenty po denezhnym obiazatelstvam [Interest on monetary obligations]. Moskva, 176 p. [in Russian].
19. Pechenyi, O.P. (2002). Prostrochennia vykonannia dohovirnoho zoboviazannia [Delay in fulfillment of a contractual obligation]: avtoref. dys. ... na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 20 p. [in Ukrainian].
20. Pechenyi, O.P. (2005). Deiaki aspekty vidpovidalnosti z porushennia hroshovykh zoboviazan [Some aspects of liability for breach of monetary obligations]. *Khoziaistvennoe zakonodatelstvo Ukrainy: praktika primeneniia i perspektivy razvitiia v kontekste evropeiskogo vybora: Sb. nauch. tr.* Donetsk, 2005. P. 567–570 [in Ukrainian].
21. Pechenyi, O.P. (2005). Problemy vidpovidalnosti za porushennia hroshovykh zoboviazan [Problems of liability for breach of monetary obligations]. *Pidpriemstvo, hospodarstvo i pravo*. No. 3. P. 53–56 [in Ukrainian].
22. Pechenyi, O.P. (2017). Problemni pytannia vidpovidalnosti za porushennia hroshovykh zoboviazan [Problems of liability for breach of monetary obligations]. *Visnyk natsionalnoi asotsiatsii advokativ Ukrainy* No. 1/2 [in Ukrainian].
23. Podserkovnyi, O.P. (2006). Hroshovi zoboviazannia uchastnykh hospodarskykh vidnosyn [Monetary obligations of participants in economic relations]: dys. ... doktora yuryd. nauk. Odesa, 527 p. [in Ukrainian].
24. Popov, Yu. (2002). Pravova pryroda tak zvanykh “protseptiv richnykh” [The legal nature of the so-called “annual interest”]. *Iurydychnyi zhurnal*. No. 3. P. 54–58 [in Ukrainian].
25. Rozenberg, M.G. (1998). Pravovaia priroda protcentov godovykh po denezhnym obiazatelstvam [The legal nature of interest per annum on monetary obligations]. *Grazhdanskii kodeks Rossii. Problemy. Teoriia. Praktika: sbornik pamiaty S.A. Khokhlova*. Moskva, P. 332 [in Russian].
26. Shapovalova, O.I. (2001). Nabuttia chy zberezheniia hroshei bez dostatnoi pravovoi pidstavy [Acquisition or retention of money without a sufficient legal basis]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva*. Kyiv, P. 88–91 [in Ukrainian].
27. Shapovalova, O.I. (2004). Yurydychni umovy zastosuvannia neustoiky, protseptiv yak mir tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti [Legal conditions for the application of penalties, interest as a measure of civil liability]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva*. No. 3. P. 217–220 [in Ukrainian].
28. Shapovalova, O.I. (2005). Protsepty u hroshovykh zoboviazanniakh (tsyvilistychni aspekty) [Interest in monetary liabilities (civil aspects)]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. Odesa, 20 p. [in Ukrainian].
29. Tarasenko, L.V. (2005). Pravova pryroda splaty borhu z urakhuvanniam indeksu inflatsii [The legal nature of debt payment, taking into account the inflation index]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. Vol. 29. P. 426–432 [in Ukrainian].
30. Tarasenko, L.V. (2006). Tsyvilno-pravova vidpovidalnist za porushennia hroshovykh zoboviazan [Civil liability for breach of monetary obligations]: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 211 p. [in Ukrainian].
31. Truba, V.I. (2005). Nabuttia, zberezheniia maina bez dostatnoi pravovoi pidstavy [Acquisition, preservation of property without a sufficient legal basis]. *Naukovo-praktychnyi komentar Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: u 2 t.* Kyiv, Vol II. 1088 p. [in Ukrainian].
32. Vasilev, E.A. (1975). Ispolnenie denezhnykh obiazatelstv v usloviiakh obesttseniia valiuty (po pravu Anglii i SShA) [Fulfillment of monetary obligations in conditions of currency depreciation (under the law of England and the USA)]: avtoreferat dis. kand. iurid. nauk. Moskva, 22 p. [in Russian].
33. Vasileva, A.M. (2017). Pravovaia priroda protcentov za polzovanie chuzhimi denezhnymi sredstvami [The legal nature of interest for the use of other people’s funds]. *Mariiskii iuridicheskii vestnik*. No. 2(21). P. 47–49 [in Russian].
34. Vitrianskii, V.V. (1997). Protcenty po denezhnomu obiazatelstvu kak forma otvetstvennosti [Interest on a monetary obligation as a form of liability]. *Khoziaistvo i pravo*. No. 8. P. 54–74 [in Russian].
35. Vitrianskii, V.V. (1996). Problemy arbitrazhno-sudebnoi zashchity grazhdanskikh prav uchastnikov imushchestvennogo oborota [Problems of arbitration and judicial protection of civil rights of participants in property turnover]: dis. d-ra iurid. nauk. Moskva, 420 p. [in Russian].
36. Vitrianskii, V.V. (2010). Nekotorye osnovnye polozeniia kontseptcii razvitiia grazhdanskogo zakonodatelstva Rossiiskoi Federatsii ob obiazatelstvakh [Some basic provisions of the concept of development of civil legislation of the Russian Federation on obligations]. *Zhurnal rossiiskogo prava*. No. 1. P. 24–25 [in Russian].
37. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2011). Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy No. 3-65hs11. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17316909> [in Ukrainian].
38. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2010). Ukhvala Verkhovnoho Sudu Ukrainy No. 6-3019tss15. Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55159945> [in Ukrainian].
39. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen (2010). Ukhvala Verkhovnoho Sudu Ukrainy No. 6-61027sv10. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/15090134> [in Ukrainian].